

Bruk av bevisprovokasjon ved etterforskning av menneskehandel

En juridisk oppgave

BACHELOROPPGAVE (OPPG300)

Politihøgskolen

2013

Kand.nr : 189 og 191

Antall ord: 7533

Sammendrag

Temaet for bacheloroppgaven er bruk av bevisprovokasjon ved etterforskning av menneskehandel. Hovedproblemstillingen er hvilke vilkår som må foreligge for at bevisprovokasjon i form av å avtale kjøp av seksuelle tjenester mot vederlag, skal kunne benyttes ved etterforskning av menneskehandel hvor ofrene utnyttes til prostitusjon. Politiet har som oppgave å forebygge og etterforske menneskehandel. Ved etterforskning av slike saker oppstår utfordringer i forhold til hvor bakmennene befinner seg og ofrenes ønske om å ikke bidra til etterforskningen. Utradisjonelle etterforskningsmetoder, herunder bevisprovokasjon kan bidra til å belyse saken ytterligere. Bevisprovokasjon har til hensikt å belyse et straffbart forhold som allerede har blitt begått. Vi har tatt utgangspunkt i en provokasjonshandling hvor politiet utgir seg for å være kunde ved å avtale kjøp av seksuelle tjenester fra en prostituert, via en annonse på nett. For at en slik provokasjonshandling skal være lovlig må grunnvilkåret, vilkår om bruksområde og de prosessuelle vilkår være oppfylt. Grunnvilkåret innebærer at det ikke skal bli fremkalt en handling som ellers ikke ville bli begått. I tillegg er det av betydning hvem som tar initiativet til handlingen. Her har vi sett at politiets handling har liten innvirkning på det straffbare forholdet. Det stilles også et krav til at det eksisterer et marked for den straffbare handling, noe det tilsynelatende gjør både for prostitusjonsvirksomhet og menneskehandel. Vilkår om bruksområde bygger på alvorlighetsgrad, og menneskehandel er i forhold til dette en alvorlig nok kriminalitetstype. De prosessuelle vilkår stiller spørsmål om provokasjonshandlingen er uforenelig med prosessuelle grunnprinsipper. Vi har kommet frem til at bruken av bevisprovokasjon i denne sammenheng ikke strider mot slike prinsipper. Beslutningsmyndigheten for bruken er lagt til statsadvokaten i det aktuelle politidistrikt.

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	1
1. Innledning og problemstilling	4
2. Juridisk metode	4
3. Menneskehandel	5
3.1 Hva er menneskehandel?	5
3.2 Hvordan er menneskehandel definert i Norge?	5
3.3 Hva er prostitusjon?	6
3.4 Hvor utbredt er menneskehandel i Norge i form av utnyttelse til prostitusjon?	6
3.5 Hvordan blir kvinner rekruttert til prostitusjon gjennom menneskehandel?	7
4. Forebygging	8
4.1 Hvordan forebygger politiet menneskehandel?	8
5. Etterforskning	9
5.1 Når etterforsker politiet?	9
5.2 Hvem anmelder menneskehandel?	9
5.3 Hvilket formål har etterforskning av menneskehandel?	10
5.4 Hvilke etterforskningsmetoder kan benyttes ved etterforskning av menneskehandel?	10
5.5 Hva er utradisjonelle etterforskningsmetoder?	10
6. Provokasjon	11
6.1 Rettskildebildet	11
6.1.1 Hvilke rettskilder er gjeldende for lovfestet rett?.....	12
6.1.2 Hvilke rettskilder er gjeldende for ulovfestet rett?	12
6.2 Hva er provokasjon?	12
6.2.1 Hvilken hensikt har bruken av provokasjon?	13
6.3 Hva er vilkårene for bevisprovokasjon?	14
6.3.1 Hva er grunnvilkåret?.....	14
6.3.2 På hvilke områder kan bevisprovokasjon brukes?	15
6.3.3 Hva er de prosessuelle vilkårene?	16
7. Kan politiet benytte bevisprovokasjon som en del av etterforskningen av menneskehandelsaker hvor ofrene utnyttes gjennom prostitusjon?	17
7.1 Hvilket formål har provokasjonshandlingen for etterforskningen?	18
7.2 Hva er grunnvilkåret for provokasjonshandlingen?	19
7.2.1 Fremkaller politiet en straffbar handling ved å kontakte en prostituert og avtale kjøp av seksuelle tjenester mot vederlag, fra en som er offer for menneskehandel?	19
7.2.2 Begår politiet en straffbar handling ved å avtale kjøp av seksuelle tjenester mot vederlag?.....	20
7.2.3 Er det en straffbar handling som ellers ikke ville bli begått?	21
7.2.4 Hvem tar initiativ til den straffbare handlingen?.....	21
7.2.5 Eksisterer det et marked for prostitusjon?	21
7.2.6 Eksisterer det et marked for menneskehandel?	22
7.2.7 Er det en sammenheng mellom markedet for prostitusjon og menneskehandel?	22
7.3 Bruksområdet	22
7.3.1 Er strafferammen etter strl. § 224, 1.ledd bokstav a tilstrekkelig for hva som er gjeldende for at bruk av bevisprovokasjon skal være lovlig?	23

7.3.2 Er menneskehandel et alvorlig samfunnsprobleme?	23
7.4 Prosessuelle vilkår	24
7.4.1 Er bevisprovokasjon et sekundært etterforskningsmiddel i menneskehandelsaker?	24
7.4.2 Er provokasjonsmiddelet uforenelig med prosessuelle grunnprinsipper?	24
7.4.3 Hvem beslutter bruken av provokasjon?	25
8. Avslutning	25
9. Litteraturliste	27

1. Innledning og problemstilling

Temaet for bacheloroppgaven er bruk av bevisprovokasjon ved etterforskning av menneskehandel. Hovedproblemstillingen er hvilke vilkår som må foreligge for at bevisprovokasjon i form av å avtale kjøp av seksuelle tjenester mot vederlag, skal kunne benyttes ved etterforskning av menneskehandel hvor ofrene utnyttes til prostitusjon. Innledningsvis beskrives menneskehandel som fenomen i Norge, samt hva som er karakteristisk for utnyttelse gjennom prostitusjon. Det blir beskrevet hvordan og hvorfor politiet skal forebygge og etterforske menneskehandel. Omfanget i menneskehandelsaker gjør at politiet blir stilt ovenfor vanskelige problemstillinger i etterforskningen. Vi vil på bakgrunn av disse problemstillingene undersøke om bevisprovokasjon kan benyttes. Første del av oppgavens hoveddel er beskrivelse av hva provokasjon er, samt hvilke vilkår som må foreligge for at bruken skal være lovlig. For å belyse dette vil vi bruke narkotikaforbrytelser som eksempler. Andre del vil være en drøftelse av disse vilkårene i forhold til om politiet har anledning til å bruke bevisprovokasjon ved etterforskning av menneskehandel. For å drøfte problemstillingen tas det utgangspunkt i en provokasjonslignede handling hvor politiet kontakter en prostituert og utgir seg for å være kunde, i den hensikt å undersøke om det foreligger menneskehandel. Avslutningsvis gis det en begrunnelse på om provokasjonshandlingen er å regne som lovlig.

2. Juridisk metode

Problemstillingen i denne oppgaven har vi valgt å besvare gjennom juridisk metode. Juridisk metode beskrives som “den fremgangsmåte som gode jurister i vårt samfunn bruker når de står overfor juridiske oppgaver som skal løses”¹. Metoden kan grovt deles inn i tre deler. Den første delen er å velge rettsregel eller rettslig materiale. Dette kan eksempelvis være en lov, men også ulovfestet rett. Den andre delen er å velge ut faktum i hendelsen. Denne delen har som formål å velge ut riktig og relevant informasjon for løsning av problemet. Siste og avsluttende del av metoden inneholder valg av konklusjon og resultat. Det tas her sikte på å finne en løsning på problemet eller hendelsen, gjennom da å ha brukt relevant faktum i saken opp mot den rettslige regel².

¹ Johs. Andenæs, *Innføring i rettsstudie*, Oslo 1994 s. 160.

² Jens Ewald, *At tenke juridisk*, 4. utgave, København 2011 s. 3.

3. Menneskehandel

3.1 Hva er menneskehandel?

Menneskehandelsbegrepet er ofte omtalt som vår tids slavehandel. Menneskehandelsbegrepet er blant annet definert gjennom Palermoprotokollen av FN i 2000. I følge artikkel 3 i Palermoprotokollen kjennetegnes menneskehandel ved at en person får kontroll over en annen ved hjelp av ulike former for vold, trusler, tvang, forledelse eller misbruk av sårbar situasjon. Denne kontrollen utnyttes slik at personen må utføre prostitusjon, tvangsarbeid, fjerne sine organer eller utføre krigstjenester i fremmed land ³.

Menneskehandel er et globalt og grenseoverskridende problem. Det er en alvorlig form for kriminalitet og den er gjerne organisert gjennom kriminelle nettverk internasjonalt. Disse kriminelle nettverkene er gjerne multikriminelle og driver også med andre former for kriminalitet, som narkotikahandel og våpenhandel på tvers av landegrenser ⁴. FN har anslått at flere millioner mennesker blir utsatt for menneskehandel hvert år og menneskehandel antas å være den nest største illegale virksomheten på verdensbasis ⁵. Bakmennene befinner seg ofte i utlandet og ofte i ofrenes hjemland. Dette medfører at ofrene kan være redde for å gi informasjon av frykt for represalier mot seg selv eller familien i hjemlandet. Det kan finnes likheter mellom menneskehandel og menneskesmugling. Den vesentlige forskjellen er at intensjonen med menneskesmugling er ulovlig grensepassering med mennesker, mens formålet med menneskehandel er at ofrene skal utnyttes etter at de har ankommet landet de er ført til. Menneskehandel krever ikke grensepassering, men kan også skje innenfor et lands grenser ⁶.

3.2 Hvordan er menneskehandel definert i Norge?

I Norge er menneskehandel definert gjennom straffeloven⁷ (strl) § 224, og definisjonen bygger på FNs definisjon. Strl. § 224, 1. og 2. ledd lyder som følgende:

“Den som ved vold, trusler, misbruk av sårbar situasjon eller annen utilbørlig atferd utnytter en person til

a) prostitusjon eller andre seksuelle formål,

³ Se JD. handlingsplan mot menneskehandel (2006-2009) s. 5.

⁴ Se blant annet strl. § 162 og lov om skytevåpen og ammunisjon m.v. 09. juni 1961 nr. 1.

⁵ Se JD. handlingsplan mot menneskehandel (2011-2014) s. 6.

⁶ Se JD. handlingsplan mot menneskehandel (2006-2009) s. 5.

⁷ Almindelig borgerlig straffelov av 22. Mai 1902 nr. 10.

- b) tvangsarbeid eller tvangstjenester, herunder tiggning,
 - c) krigstjeneste i fremmed land eller
 - d) fjerning av vedkommendes organer,
- eller som forleder en person til å la seg bruke til slike formål, straffes for menneskehandel med fengsel inntil 5 år.

På samme måte straffes den som

- a) legger forholdene til rette for slik utnyttelse eller forledelse som nevnt i første ledd ved å anskaffe, transportere eller motta personen,
- b) på annen måte medvirker til utnyttelsen eller forledelsen, eller
- c) gir betaling eller annen fordel for å få samtykke til utnyttelsen fra en person som har myndighet over den fornærmede, eller som mottar slik betaling eller annen fordel”.

Menneskehandelsbegrepet er meget omfattende og inneholder flere former for utnyttelse.

Videre i denne oppgaven vil vi bare ta for å oss prostitusjon innenfor menneskehandel, altså strl. § 224, 1. ledd bokstav a.

3.3 Hva er prostitusjon?

Prostitusjon er definert som kjøp og salg av seksuelle tjenester mot vederlag eller betaling ⁸.

Det er ikke ulovlig å selge seksuelle tjenester i Norge, men det er ulovlig å kjøpe seksuelle tjenester. Dette er regulert gjennom strl. §§ 202 a og 203. Prostitusjon kan deles inne i to; migrasjonrelatert prostitusjon og menneskehandel. Ved migrasjonsrelatert prostitusjon reiser personen på eget initiativ til et land og selger seksuelle tjenester. Ved menneskehandel blir personen tvunget til å selge seksuelle tjenester av en tredje part; bakmenn. Det er vanskelig å skille mellom disse to formene når man ser prostituerte i gatebildet i dag ⁹. Det kan også være vanskelig å skille mellom bakmenn ved menneskehandel og personer som fremmer og legger til rette for prostitusjon. Personer som fremmer og legger til rette for prostitusjon, kalles vanligvis en hallik. Halliker blir straffet etter strl. § 202. Menneskehandleren er altså den som utnytter noen til å drive prostitusjon, mens halliken er den som legger til rett for at slik prostitusjon kan foregå.

3.4 Hvor utbredt er menneskehandel i Norge i form av utnyttelse til prostitusjon?

I Norge er det handel med kvinner og barn til prostitusjon som er det vanligste. Per 30.

september 2011 var det registrert 33 anmeldelser for seksuell utnyttelse. I 2010 ble det totalt

⁸ <http://prosentret.no/prostitusjon-er/> (mai 2013).

⁹ <http://prosentret.no/menneskehandel/> (mai 2013).

registrert 30 anmeldelser for denne typen lovbrudd. Menneskehandel som er avdekket i Norge er hovedsakelig knyttet til seksuell utnyttelse og gjennom prostitusjonsvirksomhet. Flere av de samme miljøene som organiserer prostitusjonsvirksomhet, er også aktive innenfor andre kriminalitetsformer. I gatebildet er det ofte nigerianske kvinner som står for majoriteten av det åpne prostitusjonsmiljøet. Russere og personer fra Baltikum dominerer innemarkedet ¹⁰. Det er vanskelig å gi korrekte tall på hvor utbredt problemet er, fordi det er sannsynligvis store mørketall. Dette er kriminalitet som vanligvis ikke anmeldes av borgerne, men det er som regel politiet som anmelder og setter i verk etterforskning på slike områder.

For å komme i kontakt med prostituerte i Norge har man forskjellige muligheter.

Erfaringsmessig kan man treffe prostituerte i gatene på kvelds- og nattestid, eksempelvis i Karl Johan i Oslo. Enten prøver de å ta kontakt med kunden, eller at kunden selv tar kontakt med den prostituerte for kjøp av seksuelle tjenester. Annonsering av seksuelle tjenester på internett har blitt mer vanlig i dag ¹¹. Etter å ha gjort søk på internett, får man treff på flere sider som inneholder annonser som tilbyr salg av seksuelle tjenester. I disse tilfellene ringer kunden nummeret i annonsen og avtaler tid og sted for kjøp av seksuelle tjenester.

3.5 Hvordan blir kvinner rekruttert til prostitusjon gjennom menneskehandel?

Mange kvinner jobber allerede som prostituerte i hjemlandet, mens andre blir rekruttert fra fattige levekår. Flere av kvinnene vet at de skal jobbe som prostituerte, men blir lurt i forhold til arbeidsvilkårene. Andre blir lurt med jobber som eksempelvis restaurantarbeidere, dansere, au pair, mens de i virkeligheten skal jobbe som prostituerte. Kvinnene opparbeider seg gjeld til bakmennene. Gjelden blir opparbeidet i form av reisekostnader, daglige utgifter og bestiklinger til politiet i hjemlandet. Gjelden øker ved at bakmennene tar penger fra inntektene til kvinnene, samt legger renter på gjelden. Kvinnene blir også fratatt reisedokumenter og pass og har dermed små muligheter til å komme seg ut av prostitusjonen. I mange tilfeller blir kvinnene utstyrt med rettslige identiteter som eksempelvis asylsøker for å komme inn i landet. Kvinnene lever med en frykt for utsendelse, sanksjoner mot familie og sosial utstøtelse på hjemstedet i hjemlandet, fordi bakmenn og halliker har kontroll på kvinnene ¹².

¹⁰ Politiet. Den organiserte kriminaliteten i Norge (2011-2012) s. 12.

¹¹ Politiet. Den organiserte kriminaliteten i Norge (2011-2012) s. 12.

¹² Se JD. handlingsplan mot menneskehandel (2006-2009), s. 5-6.

4. Forebygging

4.1 Hvordan forebygger politiet menneskehandel?

I følge politiloven¹³ (pl) § 2, 1. ledd nr. 2 skal politiet forebygge kriminalitet. Forebygging i politietaten brukes til daglig som et vidt begrep, og omfatter flere former for forebyggende arbeid.

I forhold til forebygging av menneskehandel har Justis- og politidepartementet utferdiget en handlingsplan mot menneskehandel. Handlingsplanen inneholder beskrivelse av problemene rundt menneskehandel samt ulike tiltak. Den sier at menneskehandel skal forebygges, både nasjonalt og internasjonalt¹⁴.

Forebygging kan i grove trekk deles inn i to. På den ene siden har man den "tradisjonelle" forebyggende virksomhet som innebærer besøk på skoler, gjerne da i narkotikaforebyggende øyemed. Vi snakker her om den proaktive måten å forebygge kriminalitet på, da det straffbare forholdet enda ikke har skjedd. På den andre side har en straff, som ofte omtales som en reaktiv form for forebyggende arbeid. Det som kjennetegnes av denne metoden er at lovbruddet allerede har skjedd, og den forebyggende tanken kommer inn gjennom å straffe gjerningspersonen.

Det kan være vanskelig å se på forebygging av menneskehandel som en del av det proaktive forebyggingsarbeidet. Etersom menneskehandel ofte er en del av en skjult virksomhet, og en form for kriminalitet som er svært kompleks vil det kunne være vanskelig for politiet å sette inn forebyggende tiltak av proaktiv art.

Den reaktive formen for forebygging kan være av mer aktuell karakter for menneskehandel. Dette kommer til syne ved at gjerningspersonen skal gjennom reaksjoner og straff avstå fra fremtidig kriminalitet. Dette kalles individualpreventiv straff. Samfunnet for øvrig skal forstå fra den straffbare handlingen gjerningsmannen har begått, gjennom straffen. Det er den allmennpreventive formen for straff¹⁵.

Det kan på bakgrunn av dette tenkes at politiets forebyggende oppgave i bekjempelse av

¹³ Lov om politiet av 4. August 1995 nr. 53.

¹⁴ Se JD. handlingsplan mot menneskehandel (2011-2014) s. 3.

¹⁵ Elisabeth Myhre Lie, *I forkant: Kriminalitetsforebyggende politiarbeid*, Oslo 2011 s. 125.

menneskehandel blir å oppdage og etterforske slike lovbrudd, for så å sette gjerningsmenn under tiltale for den aktuelle straffebestemmelse.

5. Etterforskning

5.1 Når etterforsker politiet?

En viktig del av politiets oppgaver er å etterforske straffbare forhold. Iverksettelse av etterforskning er hjemlet i straffeprosessloven¹⁶ (strpl) § 224, 1. ledd. Etterforskning kan påbegynnes dersom det enten foreligger en anmeldelse eller andre omstendigheter hvor det foreligger mistanke om noe straffbart kan ha skjedd.

Den vanligste måten politi iverksetter etterforskning er at det mottas en anmeldelse. Her vil eksempelvis en fornærmet oppsøke politiet og inngi en anmeldelse for det straffbare forholdet vedkommende har blitt utsatt for. I forhold til vilkåret “andre omstendigheter” vil dette sannsynligvis være et straffbart forhold som politiet selv får kjennskap til, og på bakgrunn av dette oppretter anmeldelse og iverksetter etterforskning. Det kan tenkes at typiske saker hvor andre omstendigheter foreligger, er saker som påtales av det offentlige. Dette kan eksempelvis være menneskehandelsaker.

5.2 Hvem anmelder menneskehandel?

Menneskehandel etter strl. § 224, blir nok sjeldent anmeldt av offeret selv, eller andre borgere. For vanlige borgere vil det kanskje være vanskelig å oppdage forhold som omhandler menneskehandel. Dette fordi lovbruddene gjerne foregår i det skjulte. På en annen side er prostitusjon en åpenlys virksomhet, spesielt i bybildet, men det kan være vanskelig å se bindeleddet mellom prostituerte og deres bakmenn.

De involverte partene i saken, altså offeret og bakmennene, har ulike interesser. Bakmennene har trolig liten interesse av at politiet får kjennskap til vedkommendes virksomhet da det ofte foreligger en økonomisk vinning for vedkommende, i tillegg til at handlingen er straffebelagt. På en annen side står offeret i et avhengighetsforhold til bakmennene, i den forstand at vedkommende må betale en andel av de inntjente pengene, for så å kunne beholde resten selv. Det kan også tenkes at ofrene frykter represalier fra bakmenn, sosial utstøtelse på hjemstedet

¹⁶ Lov om rettegangsmåten i straffesaker av 22. mai 1981 nr. 25.

og sanksjoner mot familie ,ved gi informasjon om det straffbare forholdet til politiet ¹⁷.

5.3 Hvilket formål har etterforskning av menneskehandel?

For å belyse dette er det nødvendig å se på det overordnede formålet med etterforskningen. Etterforskningens formål er beskrevet i strpl. § 226. Der står det blant annet at etterforskningen skal skaffe til veie de nødvendige opplysningene for å avverge eller stanse straffbare handlinger, i tillegg til å avgjøre spørsmål om tiltale. Dette vilkåret er særlig interessant for vår oppgave, da menneskehandel i seg selv ofte er en pågående handling. En pågående handling i denne forstand kan være at bakmennene stadig utnytter sine prostituerte gjennom blant annet vold og trusler. Etterforskningen vil derfor kunne søke å stanse dette straffbare forholdet, men også søke å avgjøre spørsmålet om tiltale for vedkommende som har overtrådt straffebestemmelsen.

5.4 Hvilke etterforskningsmetoder kan benyttes ved etterforskning av menneskehandel?

Etterforskning kan gjennomføres på flere ulike måter, og hvilke metoder som benyttes avhenger blant annet av sakens alvorlighet. En tradisjonell etterforskningsmetode kan eksempelvis være avhør av de involverte i saken. Avhør vil kunne brukes helt fra starten av i ordinære straffesaker som for eksempel voldsforbrytelser. I forhold til at menneskehandel er en særs kompleks sakstype, vil det muligens fra starten av etterforskningen være vanskelig å avdekke det straffbare forholdet gjennom et enkelt avhør. Dette kan blant annet begrunnes med at ofrene i mange tilfeller ikke vil forklare seg. Det kan også være vanskelig å fastsette hvem som er utsatt for menneskehandel, samt hvem som eventuelt utnytter vedkommende til prostitusjon. Bindeleddet mellom dem kan være vanskelig å bevise, da bakmennene ofte befinner seg i utlandet ¹⁸. Avhør vil selvsagt være et viktig etterforskningsmiddel senere i straffesaken for å få belyst saken gjennom de involvertes forklaringer. For å fremskaffe flest mulig opplysninger i slike saker, har politiet anledning til å benytte seg av andre etterforskningsmetoder av mer utradisjonell art.

5.5 Hva er utradisjonelle etterforskningsmetoder?

På bakgrunn av endring i kriminalitetsbilde har det blitt aktuelt med etterforskningsmetoder

¹⁷ Se JD. handlingsplan mot menneskehandel (2011-2014) s. 6.

¹⁸ Se JD. handlingsplan mot menneskehandel (2006-2009) s. 5.

som kan karakteriseres som utradisjonelle og ekstraordinær. Eksempler på slike metoder kan være spaning, infiltrasjon, provokasjon og kommunikasjonskontroll. Det er tre ting som kjennetegner disse metodene: den er ny, den er ekstraordinær i sin grad av inngrep og til slutt på grunn av sin fremgangsmåte¹⁹. Når det gjelder at metoden er ny, vil det være klart at dette ikke til stadighet vil være gjeldende. Spaning, informantopplysninger og kommunikasjonskontroll er noe politiet har benyttet seg av relativt ofte samt over lenger tid. I forhold til inngrep og fremgangsmåte kan de karakteriseres som utradisjonelle på bakgrunn av at de avviker fra metoder politiet oftest bruker i sin daglige tjeneste. Bruken av enkelte utradisjonelle etterforskningsmetodene, eksempelvis kommunikasjonskontroll er hjemlet i lov. Provokasjon derimot er ikke lovregulert og baserer seg derfor på den alminnelige handlefrihet²⁰.

6. Provokasjon

Provokasjon er som nevnt en utradisjonell etterforskningsmetode, og er ikke lovfestet i Norge²¹. Provokasjonshandlingen har blitt vurdert til å ikke være så alvorlig til at den i forhold til legalitetsprinsippet krever hjemmel i lov. Tidligere Riksadvokat Dorenfeldt uttalte i en artikkel i LoR av 1978, at provokasjon kunne anvendes uten lovhjemmel i den grad politiet ikke fremprovoserte en straffbar handling. Ved behandling av straffeprosessloven av 1981 delte Justisdepartementet og Justiskomiteen samme syn som Riksadvokat Dorenfeldt²². I 1980 fastsatte Riksadvokaten retningslinjer for politiets bruk av provokasjon, og nå gjeldende regulering følger av rundskriv nr. 2/2000²³. De opprinnelige retningslinjer fra Riksadvokaten i 1980 har hatt stor betydning for rettsutviklingen på området, dette fordi Høyesterett i atskillig grad har bygget på disse vilkår²⁴.

6.1 Rettskildebildet

I mangel på lovhjemmel for bruk av provokasjon, vil vi innledningsvis redegjøre for det

¹⁹Ragnar L. Auglend, Henry J. Mæland og Knut Røsandhaug, *Politirett*, 2. utgave, Oslo 2004 s. 632.

²⁰Steinar Fredriksen, *Innføring i straffeprosess*, 2. utgave, Oslo 2009 s. 133.

²¹Ragnar L. Auglend, Henry John Mæland og Knut Røsandhaug, *Politirett*, 2. utgave, Oslo 2004 s. 633.

²²NOU 2004: 6, s. 85.

²³RA. rundskriv nr. 2 (2000).

²⁴NOU 2004: 6, s. 85.

aktuelle rettskildebilde for ulovfestet rett. For å belyse dette vises også rettskildebilde i forhold til lovfestet rett.

6.1.1 Hvilke rettskilder er gjeldende for lovfestet rett?

Rettskilder gir oss de nødvendige argumenter som er gjeldende når vi skal ta stilling til et rettslig spørsmål. Når vi nå snakker om lovfestet rett er vi inne på legalitetsprinsippets område, hvor man som oftest står overfor lovregulerte bestemmelser. Rettskildene her er vanligvis inndelt og rangert på følgende måte: lovttekster, lovforarbeider, rettspraksis; Høyesterettspraksis, forvaltningspraksis, sedvane, juridisk teori og til slutt reelle hensyn. Med rangering menes det at argumentene for det rettslige spørsmål i første omgangs søkes nådd i lovtteksten. Dersom lovtteksten ikke fører frem, vil det være nødvendig å se på lovens forarbeider og eventuelt de resterende rettskilder i overnevnte rekkefølge ²⁵.

6.1.2 Hvilke rettskilder er gjeldende for ulovfestet rett?

Ettersom bevisprovokasjon ikke er lovregulert ser rettskildebildet noe annerledes ut. Man har ingen lovttekst å bygge på og det må da tas hensyn til andre forhold. De forhold som oftest er av størst betydning er rettspraksis og reelle hensyn. Lovtolkning, myndighetspraksis, den alminnelige rettsbevissthet og til slutt juridisk litteratur er også av betydning ²⁶.

6.2 Hva er provokasjon?

Provokasjon beskrives ofte i juridisk litteratur og offentlige utredninger ved hjelp av eksempler fra narkotikaforbrytelser ²⁷. Vi vil derfor hovedsakelig bruke narkotika som eksempel ved presentasjon av de ulike vilkårene for provokasjon.

Riksadvokaten har i sitt rundskriv ²⁸ beskrevet at provokasjon foreligger når politiet ved infiltrasjon eller bruk av personer påvirker straffbare handlinger som andre foretar, for å bedre sin kunnskap om eller kontroll med et hendelsesforløp. Riksadvokaten skiller videre infiltrasjon fra provokasjon. Dersom politiet samler informasjon ved å være til stede uten å gi seg til kjenne og dermed ikke påvirker hendelsesforløpet, foreligger det infiltrasjon.

²⁵ Hasse Bergstrøm og Johan T. Dale, *Rettslære 1*, 2. utgave, Elnesvågen 2011 s. 28.

²⁶ Johs. Andenæs, *Innføring i rettsstudie*, 6. utgave, Oslo 2002 s. 99.

²⁷ Se blant annet Runar Torgersen, *Ulovlig beviserverv og bevisforbud i straffesaker*, Oslo 2009 s. 254-273 og NOU 2004: 6, s. 83-84.

²⁸ RA. rundskriv nr. 2 (2000).

6.2.1 Hvilken hensikt har bruken av provokasjon?

Videre blir provokasjon avgrenset gjennom dets siktemål²⁹. For det første kan provokasjonen ha som formål å fremskaffe bevis til bruk i en straffeforfølgning, altså da som et etterforskningsmiddel. Denne metoden omtales ofte som bevisprovokasjon. For det andre kan siktemålet være å forebygge eller avverge straffbare handlinger. For det tredje kan det skaffe politiet kontroll over stjalne gjenstander. Et eksempel på slik provokasjon kan hentes fra Rt. 1998, s. 407, som omhandler tilbakeførsel av Munchs maleri; Skrik. Den fjerde og siste provokasjonsmetoden kalles tiltaleprovokasjon, og kjennetegnes ved at politiet får kontroll med et hendelsesforløp som fører til en straffbar handling.

Torgersen³⁰ kartlegger bevis- og tiltaleprovokasjon ytterligere. Bevisprovokasjon har i sin hensikt å skaffe til veie opplysninger for et hendelsesforløp som allerede har funnet sted. I handlinger hvor bevisprovokasjon er benyttet, vil ikke politiets atferd kunne kriminalisere³¹. Dette kan eksempelvis være besittelse av narkotika. Politiet har i denne formen for provokasjon ikke anledning eller mulighet til å påvirke hendelsesforløpet, og da heller ikke vedkommendes straffeskyld ettersom personen oppbevarer stoffet uten påvirkning fra den offentlige myndighet. En av forutsetningene for at politiets metode skal kunne kalles bevisprovokasjon, er altså da at gjerningstidspunktet må ligge forut for provokasjonshandlingen.

Politimetodeutvalget beskriver tiltaleprovokasjon ved at: "...politiet selv eller en som opptrer på politiets vegne, tar kontakt med en person og utnytter en villfarelse hos ham til å blande seg styrende inn i et hendelsesforløp som fører til en straffbar handling eller til en mer straffverdig handling"³². Det vises her til at den straffbare handlingen enda ikke er begått før politiet påvirker hendelsesforløpet. Et klassisk eksempel på slik provokasjon er politimannen som spør en person om vedkommende har narkotika å selge, hvorpå vedkommende fremviser et variert utvalg av illegale stoffer. Personen kan her bli straffet for besittelse eller eventuelt oppbevaring. Det kan i tillegg settes spørsmål ved om vedkommende kan straffes for salg, samt om polititjenestemannen kan straffes for kjøp.

²⁹ NOU 2004: 6, s. 83-84.

³⁰ Runar Torgersen, *Ulovlig beviserverv og bevisforbud i straffesaker*, Oslo 2009 s. 257.

³¹ NOU 2004: 6, s. 84.

³² Runar Torgersen, *Ulovlig beviserverv og bevisforbud i straffesaker*, Oslo 2009 s. 255.

6.3 Hva er vilkårene for bevisprovokasjon?

Vilkårene for både tiltale- og bevisprovokasjon er de samme. Vi vil videre kun ta for oss bevisprovokasjon. Vilkårene bygger på de alminnelige prosessuelle grunnkrav, som eksempelvis er kravet om rettsikkerhet og forholdsmessighet. Hva som menes med rettsikkerhet i denne sammenheng, vil være at riktig avgjørelse treffes. Forholdsmessighet er at det middelet, her: provokasjon, står i sammenheng med eksempelvis handlingens alvorlighet. Det er tre typer vilkår for bruk av bevisprovokasjon, og disse er henholdsvis grunnvilkår, krav om bruksområde og til slutt de prosessuelle vilkår.

6.3.1 Hva er grunnvilkåret?

Det første vilkåret som må være oppfylt for at bevisprovokasjon skal kunne benyttes er grunnvilkåret. Dette vilkåret innebærer at politiet ikke skal fremkalle en straffbar handling som ellers ikke ville bli begått. Vilkåret er formulert av Høyesterett i Rt 1984 s. 1076, hvor saken gjaldt politiets ekstraordinære etterforskningsmetoder med provokasjonstilsnitt. Politiet hadde i følge dommen “trådt” inn i mistenktes telefonsamtale med utenlandske narkotikaleverandører og avtalt levering i Norge. Metoden politiet benyttet ble ansett som forsvarlig da politiets inngripen ikke var avgjørende for om leveringen av stoffet ville skjedd eller ikke. I samme sak forandret politiet leveringssted fra København til Oslo, noe Høyesterett fant lovlig. Riksadvokaten har i sitt rundskriv³³ lagt til grunn at politiet kan gjøre slike endringer av sted, men også av tid og utførelse.

I tillegg har Riksadvokaten uttalt i samme rundskriv at det er av betydning hvem som tar initiativet til den straffbare handlingen. Dersom det er politiet som tar initiativ til en straffbar handling, vil dette kunne tale mot at grunnvilkåret er oppfylt. I Rt 1984 s. 1076 opprettholdt politiet kontakten mellom to personer, hvorav den ene avtalte overlevering av ett kilo amfetamin til politiet. Vedkommende visste naturligvis ikke at han hadde kontakt med politiet, og politiet ble i denne dommen ansett som ikke å ha tatt initiativ til den straffbare handlingen. Dette fordi Høyesterett la til grunn at der var en påbegynt kontakt mellom de to personene, og at denne ville fortsatt uansett om politiet involverte seg eller ikke.

Til slutt under grunnvilkåret stilles det er krav om at det skal eksistere et marked for den

³³ RA. rundskriv nr. 2 (2000).

straffbare handlingen. Hva som menes med et marked kan eksemplifiseres med kjøp og salg av narkotika. Enhver rusmisbruker trenger sin daglige dose med stoff for å opprettholde sin rusavhengighet, og ettersom narkotika normalt ikke kan erverves på lovlig vis, skjer dette gjennom det illegale markedet ³⁴.

Momentene nevnt over danner tilsammen grunnvilkårene for bevisprovokasjon. Dersom ett av disse momentene ikke kan oppfylles skal det ikke reises tiltale mot vedkommende. Dersom det mot formodninger er reist tiltale skal vedkommende frifinnes.

6.3.2 På hvilke områder kan bevisprovokasjon brukes?

Vilkåret om bruksområde inneholder kravet om alvorlighetsgrad. Politiet bruker ikke nødvendigvis provokasjon for å stanse kriminell virksomhet de kjenner til. I stede kan politiet påvirke hva som skal skje videre for å få ytterligere informasjon om en virksomhet. For at bevisprovokasjon skal kunne benyttes må det vurderes i forhold til hvilken straff den kriminelle handling kan utgjøre, samt hvilket samfunnsønde handlingen skaper ³⁵. Det skal være forholdsmessighet mellom middelet og kriminaliteten. Selv om kriminaliteten har høy strafferamme, er ikke dette i seg selv nok til å karakterisere den som alvorlig objektivt sett. Riksadvokaten har uttalt at bevisprovokasjon bare kan benyttes i alvorlige lovovertridelser. Han henviser blant annet til Rt 1984 s. 1076 hvor politiets provokasjonshandling ble ansett som lovlig ved at den ble brukt ovenfor en alvorlig narkotikaforbrytelse ³⁶. Strafferammen for forbrytelsen var satt til 10 år, jfr. strl. § 162, 2. ledd.

Høyesterett har i Rt 1984 s. 1076 uttalt at det skal tas hensyn til den samfunnsmessige betydning det har å bekjempe den aktuelle for kriminalitet. Det må derfor vektlegges hvilket samfunnsønde kriminaliteten innebærer. Narkotikaproblematikken belyser dette godt. Narkotika i seg selv er svært skadelig og dødsraten i forhold til enkelte stoffer er høy. Det er et problem på landsbasis at unge blir rekruttert i narkotikamiljøer. På bakgrunn av dette kan man si at narkotikaproblemet karakteriseres som alvorlig nok.

Et eksempel på kriminalitet som ikke var å anse som alvorlig nok, kommer frem av Høyesterett sin avgjørelse i Rt 1993 s. 473. I denne dommen fant Høyesterett at

³⁴ RA. rundskriv nr. 2 (2000).

³⁵ RA. rundskriv nr. 2 (2000).

³⁶ Se også Rt 1992 s. 1088.

piratdrosjekjøring ikke var å anse som et alvorlig nok samfunnsproblem. Provokasjonsmiddelet som ble benyttet i denne saken var dermed ikke lovlig.

6.3.3 Hva er de prosessuelle vilkårene?

De prosessuelle vilkår er det siste som må være oppfylt for at provokasjon kan brukes. Disse vilkårene kan deles inn i tre: “provokasjon skal i utgangspunktet være et sekundært etterforskningmiddel, metoden må ikke være uforenelig med prosessuelle grunnprinsipper eller regler, og bruk av metoden må besluttes på kompetent nivå og gjennomføres under nødvendig kontroll”³⁷.

6.3.3.1 Provokasjon som sekundært etterforskningmiddel

Som nevnt tidligere har politiet flere ulike former for tradisjonelle etterforskningsmetoder, og det er disse som vanligvis brukes i politiets daglige arbeid. Dersom en sak er av spesiell karakter vil de vanlige etterforskningsmetodene kunne være utilstrekkelig. Som tidligere nevnt kan ekstraordinære etterforskningsmetoder være nødvendig å benytte seg av. Bruk av bevisprovokasjon skal i følge det prosessuelle vilkår være sekundært. Provokasjon skal i utgangspunktet ikke brukes som et etterforskningmiddel i første instans, men være et bidrag til den allerede pågående etterforskningen. Riksadvokaten har i rundskrivet³⁸ uttalt at tradisjonelle etterforskningsmetoder i saker eksempelvis omhandlende spredning av barnepornografi på internett, allerede fra starten vil være utilstrekkelige. Provokasjon kan i slike tilfeller brukes dersom andre etterforskningsmetoder anses utilstrekkelig eller at andre metoder forgjeves har vært forsøk. Det stilles derimot ikke krav til at slike metoder faktisk har vært forsøkt, før det kan benyttes sekundære metoder.

6.3.3.2 Hva er de prosessuelle grunnprinsipper?

Det stilles også et krav til at provokasjonshandlingen ikke skal stride mot prosessuelle bestemmelser eller grunnprinsipper. I Rt 1984 s. 1076 fremhever Høyesterett viktigheten av dette. Handlingen må bero på de alminnelige rettsprinsipper som ligger til grunn for vår strafferettspleie. For å eksemplifisere dette vil vi kort redegjøre for kontradiksjonsprinsippet og vernet mot selvinkriminering.

³⁷ RA. rundskriv nr. 2. (2000) s. 5.

³⁸ RA. rundskriv nr. 2. (2000).

Kontradiksjonsprinsippet bygger på retten til rettferdig rettsbehandling. Man skal kunne gis tilstrekkelig tid og mulighet til å forberede sitt forsvar samt å forsvare seg. Dette innebærer blant annet retten til å avhøre samtlige av aktoratets vitner i tillegg til å stille spørsmål rundt de foreliggende bevis i saken. Prinsippet er nedtegnet i EMK (Europeiske menneskerettighetskonvensjon) artikkel 6³⁹.

En mistenkt har ingen plikt til å forklare seg til politiet jfr. strpl. § 232, 1. ledd. En slik plikt omtales ofte som vernet mot selvinkriminering, og omhandler at en ikke skal måtte bidra til egen domfellelse. Prinsippet er nedtegnet i EMK artiklene 10 nr. 2 og 6 nr. 1⁴⁰. Vernet mot selvinkriminering sto sentralt i Høyesteretts kjennelse inntatt i Rt. 1999 s. 1269. Her brukte politiet i utgangspunktet et skjult avhør, noe som var problematisk sett opp mot retten til å forholde seg taus.

6.3.3.3 Hvem beslutter bruken av bevisprovokasjon?

Til slutt har Riksadvokaten fastsatt et krav til hvem som kan beslutte bruken av bevisprovokasjon. Denne beslutningsmyndigheten er tillagt statsadvokaten i distriktet. Beslutning om bruk av provokasjon innhentes ved at politimester eller visepolitimester sender anmodning til statsadvokaten. Riksadvokaten har påpekt at førstestatsadvokaten kan utpeke at andre tjenestemenn i påtalemyndigheten kan fremme slike anmodninger til statsadvokaten. Det kreves ikke lenger samtykke fra Riksadvokaten. Det skal foreligge en plan for hvordan provokasjonshandlingen er tenkt gjennomført. Planen må foreligge før en anmodning sendes til statsadvokaten. Ved gjennomføring må politiet ha kontroll med hva som skjer og kunne dokumentere dette. Kontroll betyr i denne forstand at de involverte parter sikkerhet ivaretas.

7. Kan politiet benytte bevisprovokasjon som en del av etterforskningen av menneskehandelsaker hvor ofrene utnyttes gjennom prostitusjon?

For å drøfte om bevisprovokasjon kan benytte som etterforskningsmetode for å avdekke menneskehandel, vil vi gjennomgå samtlige vilkår som må foreligge for at bevisprovokasjon

³⁹ Ole Thomas Bjerknes og Ann Kristin Hoff Johansen, *Etterforskningsmetoder: En innføring*, Bergen 2009 s. 486.

⁴⁰ Ragnar L. Auglend, Henry J. Mæland og Knut Røsandhaug, *Politirett*, 2. utgave, Oslo 2004 s. 357.

skal være lovlig.

I en dom⁴¹ av 2009 fra Oslo tingrett blir det beskrevet en provokasjonslignende handling i en sak omhandlende hallikvirksomhet. Politiet besluttet at de skulle undersøke om en annonse på nettstedet www.clubcontact.no, var del av en ulovlig virksomhet. I annonsen var det en kvinne ved navn "Emma" som tilbød seksuelle tjenester mot betaling. Politibetjent Swahn tok kontakt med "Emma" og utga seg for å være kunde. Han fikk dermed opplyst en adresse og et leilighetsnummer hvor han skulle møte "Emma". Retten har ikke satt noe spørsmål ved Oslo politidistrikts provokasjonslignende handling. Det politiet tilsynelatende har lagt vekt på, er at det skulle undersøkes om annonsen var ledd i en ulovlig virksomhet. Dette er alene ikke nok til at politiet kan hjemle bruk av provokasjon.

Noe som kan være problematisk med slike annonser er at det ikke fremkommer om kvinnene som tilbyr seksuelle tjenester er ofre for menneskehandel, hallikvirksomhet eller om de driver for seg selv. I tilfellet hvor Oslo politidistrikt kontaktet annonsen hvor det ble fremmet seksuelle tjenester, må det kunne legges til grunn at det forelå en eller annen form for mistanke mot annonsen på nettstedet www.clubcontact.no. Denne mistanken kan eksempelvis komme i form av opplysninger fra politiets informanter, eller tidligere kjennskap til en nettside hvor det har vist seg at annonsene var ledd i en menneskehandelsak. Dersom det foreligger en eller annen form for mistanke til annonsen om menneskehandel, vil det være ønskelig for politiet å enten avkrefte eller bekrefte dette. Etersom politiet ikke kan si med sikkerhet så tidlig i etterforskningsfasen om det dreier seg om menneskehandel eller frivillig salg av seksuelle tjenester, må politiet starte bredt. Med dette menes det at politiet må kunne arbeide med flere ulike hypoteser rundt det straffbare forholdet.

7.1 Hvilket formål har provokasjonshandlingen for etterforskningen?

Politiet og de tradisjonelle kundene har i utgangspunktet ulike formål ved å kontakte en prostituert. De tradisjonelle kundene har som formål å kjøpe seksuelle tjenester når de kontakter prostituerte, mens politiets formål bygger på andre forhold. Det kan tenkes at politiet i første omgang ønsker å få opplyst adressen det selges seksuelle tjenester fra. Dette fremkommer som oftest ikke i annonsen, og man får bare opplyst dette gjennom kontakt med den prostituerte.

⁴¹ TOSLO-2009-190569.

Ved å få informasjon rundt adressen og i tillegg oppsøke den prostituerte, vil formålet videre være å se på om vedkommende gjør dette av fri vilje eller om hun er offer for menneskehandel. Det er flere momenter som kan være interessante for politiet å belyse i denne sammenheng. Kartlegging av om den prostituerte bor på adressen, hvem vedkommende eventuelt bor sammen med og i tillegg hvem som leier eller eier leiligheten er av interesse for politiet. Hvor høy inntektene er og hvem som har kontroll over disse vil også være relevant. Det kan også søkes informasjon rundt kunderegister, samt hvor lenge og hvor ofte vedkommende har solgt seksuelle tjenester.

De overnevnte opplysningene vil kunne være med på å belyse om vedkommende er offer for menneskehandel. Man kan si at politiets formål er å skaffe til veie opplysninger og bevis som kan bekrefte eller avkrefte utnyttelse gjennom prostitusjon⁴². Som vi har beskrevet tidligere er ofte bakmennene lokalisert i et annet land, noe som gjør oppdagelsen av dem vanskeligere. Dette viser seg å ikke være gjeldende i alle tilfeller. I en dom⁴³ fra Oslo tingrett fra 2007, hadde en av bakmennene ført kontroll med den prostituertes handlinger, samt mottatt utbytte av virksomheten. Vi kan med dette fastslå at bakmenn både kan være lokalisert i utlandet, men også i Norge.

7.2 Hva er grunnvilkåret for provokasjonshandlingen?

Grunnvilkåret for bevisprovokasjon er som nevnt tidligere at politiet ikke skal fremkalle en straffbar handling som ellers ikke ville bli begått.

7.2.1 Fremkaller politiet en straffbar handling ved å kontakte en prostituert og avtale kjøp av seksuelle tjenester mot vederlag, fra en som er offer for menneskehandel?

Dette spørsmålet er essensielt i forhold til om handlingen politiet foretar seg skal falle innunder tiltaleprovokasjon eller bevisprovokasjon. Som vi har redegjort for tidligere, oppstår det ikke et nytt straffbart forhold ved bruk av bevisprovokasjon, da den straffbare handlingen ligger forut for provokasjonshandlingen.

Vilkårene i strl. § 224, 1. ledd bokstav a vil være overtrådt når en person utnytter en annen til prostitusjon, ved eksempelvis å utøve vold. I et slikt tilfelle som vi har benyttet tidligere hvor

⁴² Se strpl. § 226.

⁴³ TOSLO-2007-189373.

det annonseres for salg av seksuelle tjenester, vil man kunne si at en person utøver prostitusjonsvirksomhet så snart annonsen er tilgjengelig for andre. Vilkåret må derfor først kunne anses oppfylt når forholdene for prostitusjon er lagt til rette, og når den prostituerte kan kontaktes for kjøp av seksuelle tjenester. Det stilles i tillegg et vilkår om at prostitusjonsvirksomheten utøves fordi vedkommende blir utsatt for vold. Så snart vedkommende blir utsatt for vold eller trusler og må selge seksuelle tjenester, vil menneskehandel foreligge. Det må altså være en årsakssammenheng mellom vold og/eller trusler og prostitusjon. Dersom bakmenn har utøvd vold mot en person, og vedkommende må selge seksuelle tjenester som følge av dette, er vilkårene for strl. § 224, 1. ledd bokstav a oppfylt. Politiets handling ved å avtale kjøp av seksuelle tjenester vil på bakgrunn av dette ikke ha noen innvirkning på det straffbare forholdet, fordi det har blitt begått på et tidligere tidspunkt. Det kan settes spørsmål ved om handlingen kan regnes som pågående. Dersom bakmennene har kontroll over den prostituerte og vedkommende ikke har annet valg enn å drive med prostitusjon, vil man kunne si at den straffbare handlingen er pågående.

7.2.2 Begår politiet en straffbar handling ved å avtale kjøp av seksuelle tjenester mot vederlag?

Ved å kontakte en prostituert og avtale kjøp av seksuelle tjenester, vil det i utgangspunktet være politimannen selv som begår en straffbar handling. Dette er fordi handlingen hans oppfyller vilkårene om kjøp av seksuelle tjenester mot vederlag etter strl. § 202 a. Vi kan ikke se at Riksadvokaten i sitt rundskriv⁴⁴ har problematisert at politiet begår straffbare handlinger ved bruk av provokasjon. I forarbeidene derimot har utvalget uttalt at: ”...det er betenkelig å legalisere at politiet skal kunne begå straffbare handlinger selv om formålet er etterforskning”⁴⁵. I forhold til om politiets straffbare handling skal kunne anses som lovlig må det her bero på en konkret vurdering i hver enkelt sak ved bruk av skjønn. Hvilken straffbar handling bevisprovokasjonen brukes ovenfor, samt hvilken alvorlighetsgrad politiets handling utgjør er aktuelle momenter i denne vurdering.

Ut i fra vår vurdering ved at politiet avtaler kjøp av seksuelle tjenester mot vederlag, i den hensikt å undersøke om et offer utnyttes til prostitusjon, vil politiets straffbare handling kunne anses som lovlig. Dette begrunnes i menneskehandelsakers alvorlighetsgrad, og politiets ønske om å stanse den ulovlige virksomhet, herunder de pågående volds- og trusselhandlinger. Denne begrunnelse veier tyngre enn om politiet skulle latt vær å begå en

⁴⁴ RA. rundskriv nr. 2 (2000).

⁴⁵ NOU 2004: 6, s. 85.

overtredelse av strl. § 202 a.

7.2.3 Er det en straffbar handling som ellers ikke ville bli begått?

Det kan her skilles mellom den straffbare handlingen i forhold til menneskehandel, og den straffbare handlingen som kjøp av seksuelle tjenester utgjør. Som vi beskrev over vil ikke politiets bruk av bevisprovokasjon ha noen innvirkning på det straffbare forhold omhandlende menneskehandel. Kjøp av seksuelle tjenester mot vederlag kan derimot diskuteres. En slik handling er straffebelagt etter strl. § 202 a. Kjøp av seksuelle tjenester mot vederlag foregår i stor grad fra den prostituerte leilighet, hvor den prostituerte på forhånd har annonsert sine tjenester på internett. Gjennom nettsider som tilsynelatende er åpen for allmennheten, kan i utgangspunktet hvem som helst kontakte vedkommende per telefon og avtale møte. På bakgrunn av overnevnte dom fra Oslo tingrett i 2009 ⁴⁶, må det kunne legges til grunn at prostituerte som annonserer på internett, faktisk blir kontaktet av kunder. I hvilken grad den prostituerte blir kontaktet er det vanskelig å sette tall på, men det kan tenkes at en slik anonym tjeneste blir benyttet. Politiets bruk av bevisprovokasjon vil dermed ikke være en straffbar handling som ellers ikke ville bli begått.

7.2.4 Hvem tar initiativ til den straffbare handlingen?

Et annet moment i vurdering av om grunnvilkåret er oppfylt er hvem som tar initiativet til den straffbare handlingen. Som vi beskrev over er det politiet som tar kontakt med den prostituerte og avtaler kjøp av seksuelle tjenester mot et vederlag. Politiet er ikke opphavet til den opprinnelige straffbare handlingen, nettopp det å utøve vold for at vedkommende skal selge seksuelle tjenester. Denne straffbare handlingen er det bakmennene som begår uavhengig av politiets avtale om kjøp av seksuelle tjenester. Politiet har dermed ikke tatt noe initiativ til bakmennenes straffbare handling.

7.2.5 Eksisterer det et marked for prostitusjon?

Et siste moment i vurdering av om grunnvilkåret er oppfylt, er at det skal eksistere et marked for den kriminalitetstype man bruker provokasjon overfor. Et viktig skille blir her om det eksisterende marked skal gjelde salg av seksuelle tjenester mot vederlag, eller om det skal eksistere et marked for menneskehandel. Salg av seksuelle tjenester har som nevnt tidligere foregått i lang tid, og at fenomenet er utbredt i blant annet Oslo. Ved et enkelt søk på

⁴⁶ TOSLO-2009-190569.

www.google.no etter eskortejenter i Oslo får man opp flere internettsider som formidler annonsering av seksuelle tjenester. På bakgrunn av mengden annonser kan en fastslå at det foreligger et marked for salg av sex. Denne formen for kjøp av seksuelle tjenester foregår på det som blir kalt "innemarkedet", og kjennetegnes ved at kjøperen kontakter vedkommende per telefon som en anonym kunde. I motsetning til dette har en det åpne sexkjøpsmarkedet, noe en kan se eksempelvis langs Karl Johan. Der står det ofte prostituerte på gatehjørnene, og kjøpere kan kontakte dem direkte der.

7.2.6 Eksisterer det et marked for menneskehandel?

Som vi beskrev innledningsvis er menneskehandel et grenseoverskridende problem og karakteriseres som den nest største illegale virksomheten i verden. En kan se gjennom flere avgjørelser fra Høyesterett at personer er dømt i Norge etter strl. § 224, 1. ledd, bokstav a. Eksempler på slike dommer er Rt 2006 s. 111, Rt 2010 s. 733, og Rt 2009 s. 911. Vi kan på bakgrunn av dette legge til grunn at det eksisterer et marked for menneskehandel.

7.2.7 Er det en sammenheng mellom markedet for prostitusjon og menneskehandel?

I Rt 2009 s. 911 står det at tiltalte fikk et totalt utbytte på tilsammen rundt 800 000 for prostitusjonsvirksomhet utøvd av to forskjellige prostituerte over omlag 11 måneder. Den tiltalte utnyttet de to kvinnenes vanskelige økonomiske situasjon, ved at de ble lokket til Norge for å oppnå en bedre økonomisk tilværelse gjennom salg av seksuelle tjenester. Denne dommen illustrerer sammenhengen mellom prostitusjon og menneskehandel. På bakgrunn av forholdet mellom fortjenesten over den relativt korte perioden, kan man fastslå at det eksisterer et marked for å kjøpe seksuelle tjenester. Om kjøperen er klar over at vedkommende som selger seksuelle tjenester er et ledd i menneskehandel, er av urelevans for om det skal kunne karakteriseres som et marked.

7.3 Bruksområdet

I vurderingen av om bevisprovokasjon kan brukes stilles det krav til alvorlighetsgrad av den kriminelle handlingen. Som nevnt tidligere i oppgaven er det flere momenter som må vurderes i forhold til dette. I tillegg til strafferamme vil også kriminalitetens samfunnsområde være av betydning i vurderingen.

7.3.1 Er strafferammen etter strl. § 224, 1.ledd bokstav a tilstrekkelig for hva som er gjeldende for at bruk av bevisprovokasjon skal være lovlig?

Strafferammen for overtredelse av strl. § 224, 1. ledd, bokstav a er satt til 5 år, men etter tredje ledd kan straffen settes til 10 år i forhold til grov overtredelse. Som tidligere nevnt er bevisprovokasjon ofte brukt i narkotikasaker. Riksadvokaten har uttalt at det skal dreie seg om meget alvorlige narkotika forbrytelser og han henviser til Rt 1984, s 1076. I denne dommen var 2 menn siktet for narkotikaovertrredelse etter strl. § 162, 2. ledd, som har en strafferamme på 10 år. Strafferammen for menneskehandel etter 1. ledd er halvparten så mye som det Riksadvokaten har uttalt skal være veiledende for bruk av bevisprovokasjon. Riksadvokaten har ikke tatt stilling i rundskrivet⁴⁷ om bevisprovokasjon kan brukes ved etterforskning av menneskehandelsaker. På en annen side står det beskrevet at det ikke anses som nødvendig å instruksfeste enhver straffbar virksomhet som bevisprovokasjon kan benyttes overfor. Riksadvokaten har nevnt eksempelvis alvorlig vinningskriminalitet, seksuelle overgrep mot barn og spredning av barnepornografi som straffbare virksomheter der bevisprovokasjon kan benyttes selv om disse har forholdsvis lav strafferamme. Dersom strafferammen objektivt er lavere en det som er veiledende, har Riksadvokaten uttalt at det skal legges vekt på om kriminaliteten er et alvorlig samfunnsproble.

7.3.2 Er menneskehandel et alvorlig samfunnsproble?

I denne sammenhengen må det sees på hvilket samfunnsproble menneskehandel som kriminalitetstype utgjør. Vi har tidligere sett på strafferammen, og at denne i sammenheng med gjeldende retningslinjer er å anse som for lav objektivt sett. Ettersom regjeringen har utarbeidet en handlingsplan for å stanse menneskehandel i Norge, samt Norges internasjonale forpliktelser for å forebygge fenomenet, kan en legge til grunn at menneskehandel anses som et samfunnsproble. I regjeringens handlingsplan beskrives menneskehandel som utnyttelse av personer til blant annet prostitusjon, og ved en slik bruk av vold eller trusler er det klart at det faller inn under betegnelsen alvorlig samfunnsproble.

I forhold til alvorlighetsgraden av kriminalitetstypen vil det være interessant å se på de handlingene bakmenn utøver mot offeret, samt offerets posisjon i handlingen. I en situasjon omhandlende menneskehandel, vil offeret stå i en posisjon som vedkommende har vanskeligheter for å komme seg ut av. Den konstante volden og truslene som tvinger vedkommende må utføre salg av seksuelle tjenester, gjør at handlingen blir sett på som svært

⁴⁷ RA. rundskriv nr. 2 (2000).

alvorlig. Utnyttelse av mennesker er en krenkelse mot den involvertes handlefrihet, og behovet for å stanse kriminaliteten vil dermed være stor. En utnyttelse kan også forstås i forhold til offerets sårbare situasjon. Som vi har sett på tidligere er det ofte kvinner med vanskelige økonomiske levekår som blir utsatt for menneskehandel. De blir ofte lurt til Norge med lovnader om et bedre liv. Bakmennenes fortjeneste på virksomheten blir dermed å anse som en utnyttelse av det svakere stilte offeret.

7.4 Prosessuelle vilkår

7.4.1 Er bevisprovokasjon et sekundært etterforskningsmiddel i menneskehandelsaker?

Menneskehandelsaker er som nevnt tidligere saker som er vanskelig å oppdage med primære etterforskningsmetoder. Disse sakene blir sjelden anmeldt av privatpersoner og det kan være vanskelig for ofrene å anmelde at de har blitt utsatt for blant annet trusler eller vold. Dersom politiet får mistanke om at det foregår menneskehandel, kan det være problematisk å belage seg på en tradisjonell etterforskningsmetode som eksempelvis avhør. Dette kan begrunnes med at politiet ikke alltid kan konstatere hvem offeret er, hvor vedkommende holder til, samt hvem som er bakmenn i det aktuelle tilfelle. Hvilke etterforskningsmetoder som vil være mest hensiktsmessig må bero på en konkret vurdering i hver enkelt sak. Vurderingstemaer kan eksempelvis være hvor mye informasjon politiet har fra starten av i etterforskningen, eller om det er frykt for at eventuelle foreliggende bevis vil forspilles dersom man ikke benytter seg av sekundære etterforskningsmetoder. Når de primære etterforskningsmetodene anes som utilstrekkelige vil politiet kunne ta i bruk de sekundære metodene. Provokasjon er et slikt middel som kan benyttes for å oppdage og underbygge en mistanke om menneskehandel. Som nevnt tidligere i dom fra Oslo tingrett av 2009⁴⁸ hvor politiet kontaktet en prostituert gjennom en annonse på nett, for å undersøke om den var et ledd i en ulovlig virksomhet.

7.4.2 Er provokasjonsmiddelet uforenelig med prosessuelle grunnprinsipper?

For å undersøke om provokasjonsmiddelet er uforenelig med de prosessuelle grunnprinsipper, vil vi eksemplifisere dette med grunnprinsippene; kontradiksjon og vernet mot selvinkriminering. Disse prinsippene er gjeldende for blant annet mistenkte, og man ser her problematikken i forhold til å benytte bevisprovokasjon ovenfor en som ikke begår en straffbar handling selv, altså den prostituerte. Ettersom politiet i førsteinstans kontakter den prostituerte, altså den man tror er et offer for menneskehandel, vil man måtte se på om denne

⁴⁸ TOSLO-2009-190569.

kontakten kan utgjøre uforeneligheter med prinsippene nevnt over. Spørsmålet her kan dermed være om politiets bruk av den prostituerte som et mellomledd for å komme i kontakt med eller få informasjon om bakmennene, er uforenelig med disse prosessuelle grunnprinsippene. Det må kunne legges til grunn at vedkommende politiet kontakter blir gjort kjent med sine rettigheter om å forholde seg taus, når politiet tilkjennegir seg som politi. Det samme må kunne forventes å gjelde overfor den mistenkte i forhold til politiets kontakt med vedkommende. Vi kan tenke oss at kontradiksjonsprinsippet vil være mer aktuelt når man først har en mistenkt i saken og når vedkommende eksempelvis skal avhøres eller fremstilles for varetektsfengsling. Dersom disse to prosessuelle grunnprinsipper blir overholdt av politiet kan vi ikke se at dette skal være problematisk i forhold til å bruke den prostituerte som et ledd for å komme i kontakt med den mistenkte.

7.4.3 Hvem beslutter bruken av provokasjon?

Beslutningsmyndigheten vil være den samme uavhengig av om det dreier seg om en narkotikasak eller menneskehandlersak. Det er statsadvokaten i politidistriktet hvor saken etterforskes, som beslutter bruken av om en slik provokasjonshandling kan benyttes. Det stilles i tillegg et krav om at det skal foreligge en plan for gjennomføring av provokasjonshandlingen. Dette kan tenkes å gjelde gjengivelse av internettsiden hvor seksuelle tjenester fremmes, samt den spesifikke annonsen som skal kontaktes. Videre må det kunne fremlegges hvordan politiet har tenkt å gå fram ved kontakt med den aktuelle prostituerte, samt oppmøte i leiligheten, herunder ivaretagelse av de involvertes sikkerhet. Det må også kunne tas forbehold om møte med andre personer som eksempelvis andre prostituerte eller bakmenn i planen. Planen må foreligge før anmodningen om bruk av bevisprovokasjon, blir sendt statsadvokaten.

8. Avslutning

Bevisprovokasjon er å regne som en av politiets utradisjonelle etterforskningsmetoder. For at en slik metode skal være lovlig må bevisprovokasjons grunnvilkår, vilkår om bruksområde og de prosessuelle vilkår være oppfylt. Vi har gjennom drøftelsen kommet frem til at grunnvilkåret er oppfylt fordi politiets bruk av bevisprovokasjon, ved å avtale kjøp av seksuelle tjenester, ikke fremkaller en ny straffbar handling. Dette begrunnes med at det straffbare forholdet foreligger hos vedkommende som blant annet utøver trusler og vold mot

den prostituerte. Vi har i tillegg kommet frem til at det foreligger et marked for prostitusjon og menneskehandel i Norge. Vi kan konstatere at menneskehandel er et alvorlig samfunnsprobleme, og selv om strafferammen objektivt ikke er oppfylt er det straffbare forholdet å anse som alvorlig nok. Til sist gjennom de prosessuelle vilkår har vi kommet frem til at det i saker omhandlende menneskehandel ofte vil være nødvendig å benytte bevisprovokasjon for å fremskaffe bevis for det straffbare forholdet. Dette begrunnes med en særs kompleks sakstype som kan være vanskelig å etterforske. Bruk av bevisprovokasjon i form av å avtale kjøp av seksuelle tjenester mot vederlag strider tilsynelatende ikke med de prosessuelle grunnprinsipper. De prosessuelle vilkår er i midlertidig bare oppfylt dersom statsadvokaten i det aktuelle politidistrikt beslutter bruken av bevisprovokasjon.

9. Litteraturliste

Pensum

Lie, E. M. (2011). *I forkant: Kriminalitetsforebyggende politiarbeid*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Selvvalgt pensum

Litteratur

Andenæs, J. (1994). *Innføring i rettsstudiet* (4.utg.). Oslo: Grøndahl og Dreyers Forlag.

Andenæs, J. (2002). *Innføring i rettsstudiet* (6.utg.). Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.

Auglend, R, L., Mæland, K, J. & Røsandhaug, K. (2010). *Politirett* (2. utg.). Oslo: Gyldendal Akademisk.

Bergstrøm, H & Dale J. T. (2011). *Rettslære 1* (2. utg.). Elnesvågen: Dalefag.

Bjerknes, O, T. & Johansen, A, K, H. (2010). *Etterforskningsmetoder: – en innføring*. Oslo: Fagbokforlaget.

Evald, J. (2011). *At tenke juridisk* (4.utg.). København: Nyt Juridisk Forlag.

Fredriksen, S. (2009). *Innføring i straffeprosess* (2. utg.). Oslo: Gyldendal Akademisk.

Torgersen, R. (2009). *Ulovlig beviserverv og bevisforbud i straffesaker*. Oslo: Calax.

Offentlige publikasjoner

Justis- og Politidepartementet. (Ingen dato). *Handlingsplan mot menneskehandel (2006-2009)*.

Justis- og Politidepartementet. (Ingen dato). *Handlingsplan mot menneskehandel (2011-2014)*.

NOU 2004: 6. *Mellom effektivitet og personvern: politimetoder i forebyggende øyemed*.

Politiet. (Ingen dato). *Den organiserte kriminaliteten i Norge: trender og utfordringer i 2011-2012*.

Rundskriv fra Riksadvokaten nr. 2 (2000). *Vederlag til politiets kilder og provokasjon som etterforskningsmetode*. Hentet fra

http://www.riksadvokaten.no/filestore/Dokumenter/Eldre_dokumenter/Rundskriv/Run

[dskrivnr2for2000-](#)

[Vederlagtilpolitietskilderogprovokasjonsometerforskningsmetode.pdf](#)

Lover

Politielloven. (1995). *Lov om politiet av 4. august 1995 nr. 53.*

Straffeloven. (1902). *Almindelig borgerlig straffelov av 22. mai 1902 nr. 10.*

Straffeprosessloven. (1981). *Lov om rettergangsmåten i straffesaker av 22. mai 1981 nr. 25.*

Våpenloven. (1961). *Lov om skytevåpen og ammunisjon av 9. juni 1961 nr. 1.*

Elektroniske kilder

Prosentret. (2011). Prostitusjon. Hentet 1. mai 2013 fra

<http://prosentret.no/prostitusjon-er/>

Prosentret. (2011). Menneskehandel. Hentet 1. mai 2013 fra

<http://prosentret.no/menneskehandel/>

Rettspraksis

Rt-1984-1076

Rt-1992-1088

Rt-1993-473

Rt-1998-407

Rt-1999-1269

Rt-2006-111

Rt-2009-911

Rt-2010-733

TOSLO-2007-189373 (Oslo tingrett).

TOSLO-2009-190569 (Oslo tingrett).